

Intelektuálna a vzdelanostná úroveň uhorských augustiniánov v stredoveku

MIROSLAV HUŤKA

The Intellectual and Educational Level of Hungarian Augustinians in the Middle Ages

ABSTRACT: This study deals with the training and education of Augustinians in the Middle Ages. It is divided into two thematic units. In the first one, we deal with the general medieval system of education in the Order of Hermits of St. Augustine. Especially, its high quality was the basis for the high intellectual level of medieval Augustinians. That was reflected also in the Hungarian level, which is our second circle of interest. Also in Hungary, very soon after its establishment, the Order has created its educational institutions, which dealt with the religious formation and education of clerics. However, the best students were leaving for university studies abroad. With the major universities, the Augustinians had established their houses, while the religious house at the University of Paris held a prominent place. Hungarian students, especially in the second half of the 14th century, were leaving to study abroad in large numbers. These positive tendencies have weakened during the 15th century, but at its conclusion, we once more meet with Hungarian students at foreign universities.

Keywords: The Middle Ages, Augustinians, Education, Kingdom of Hungary, universities

Hlavnou náplňou života žobravých reholí bola pastorácia v laickom, najmä mestskom prostredí. Sv. Dominik svoje poslanie pochopil už veľmi skoro, podobne ako aj sv. František. No kázať bez adekvátneho vzdelania bolo prakticky nemožné, i keď samozrejme existovali výnimky. Preto si mendikanti krátko po svojom vzniku veľmi rýchlo uvedomili význam edukácie, a to najmä univerzitnej. No a medzi žobravé rehole sa zaraďujú aj augustiniáni, ktorí vo svojej konštitúcii z roku 1290 označili teologické štúdium za svoj fundament.¹

V tomto príspevku sa chceme zaoberať významom vzdelávania pre Reholu pustovníkov sv. Augustína. Štúdium totiž zohralo svoju rolu pri transformácii tohto pôvodne pustovníckeho spoločenstva na pastoračné. Tento proces chceme sledovať najmä na príklade uhorského prostredia s dôrazom na vzdelávanie uhorských príslušníkov tejto rehole. Pochopili aj augustiniáni význam vzdelávania? Ak áno, tak kedy? Ako toto vzdelávanie prebiehalo a aký malo dosah na rehoľníkov z Uhorska?

¹ ZUMKELLER, Adolar. Die Augustinerschule des Mittelalters : Vertreter und philosophisch-theologische Leben. In *Analecta Augustiniana* 27, 1964, s. 167.

So vznikom žobravých reholí sa spája tiež vznik scholastiky, špecifickej metódy stredovekej dialektiky a vzdelávania. K jej veľkému rozvoju v 13. storočí pomohli tri dôležité faktory: vznik žobravých reholí, najmä dominikánov a františkánov (po skončení vnútorných rozbrojov), rozvoj univerzity v Paríži a objavenie korpusu Aristotelových prác a diel arabských a židovských filozofov.² Už pred koncom 13. storočia patrili medzi popredné rehole, ktoré mali podiel na rozvoji scholastiky, aj augustiniáni. Rehoľa, ktorá vznikla len v roku 1256 si teda, na rozdiel od karmelitánov alebo servitov, v pomerne krátkom čase uvedomila význam vzdelania a vďaka podpore svojich generálnych priorov sa začala starať o intelektuálny rozvoj, ako nevyhnutú podmienku pre rozvoj apoštolskej práce.³ Dosvedčuje to skutočnosť, že generálny prior Lanfranc Septale z Milána už v roku 1259 kúpil v Paríži dom pre mladých príslušníkov rehole, ktorí sa mali vzdelávať na miestnom *studium generale*. Hneď v nasledujúcom roku tu začala študovať jedna z najvýznamnejších intelektuálnych osobností rehole Egídius Romanus (Rímsky), osobný priateľ sv. Tomáša Aquinského a pred koncom storočia aj ďalší veľký augustinián, brat Jakub z Viterba.⁴ Egídius sa zaraďuje medzi veľkých scholastikov tej doby, ako napríklad Albert Veľký (Magnus), spomínaný Tomáš Aquinský alebo Bonaventúra. Je autorom okolo 60 spisov a jeho najznámejším dielom je *De regimine principum*, ktoré bolo už v stredoveku preložené do mnohých národných jazykov, vrátane hebrejčiny.⁵ Spolu s Gregorom z Rimini a Hugolínom z Orvieta predstavovali títo augustiniáni v 14. storočí vrchol scholastiky a je možné ich charakterizovať predovšetkým prepojením diela sv. Augustína s tomizmom.⁶

Podľa regensburskej konštitúcie z roku 1290 adept vstupu do rehole, najmenej štrnásťročný, zostal rok a jeden deň novicom. Po skončení noviciátu sa začalo s jeho vzdelávaním, ktoré trvalo zväčša od 15. do 24. rokov. Ak nevedel čítať a písať, začal sa učiť za účelom pochopenia latinského textu, pričom druhým okruhom vzdelávania bol spev. Na tento účel mali slúžiť akési provinčné gymnáziá. Ktoré kláštory sa mali vzdelávaniu venovať, ako aj ich počet, bolo určené provinčnými kapitulami.⁷ Najlepšie vzdelanie v rámci provincie mohol rehoľník dosiahnuť na tzv. provinčnom štúdiu – *studium provinciale*. Generálna kapitula v Siene v roku 1338 určila, aby v každej provincii bolo zriadené provinčné štúdium.⁸ Základom teologického vzdelania augustiniánov nielen na provinčnom štúdiu, ale taktiež na univerzitnom, boli dve knihy. Prvou bolo prirodzene Sväté písmo a druhou práca Petra Lombardského *Štyri knihy sentencií – Sententiarum libri quatuor*.⁹

² GUTIÉRREZ, David. *Geschichte des Augustinerordens. Bd. 1, Teil 1. Die Augustiner im Mittelalter 1256 – 1356*. Würzburg : Augustinus Verlag, 1985, s. 164.

³ ANDREWS, Frances. *The Other Friars. The Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages*. Woodbridge : Boydell Press, 2006, s. 148.

⁴ GUTIÉRREZ, Geschichte, Bd. 1, Teil 1, s. 165-166.

⁵ ZUMMKELER, Die Augustinerschule, s. 177; GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 168.

⁶ ZUMMKELER, Die Augustinerschule, s. 173-174.

⁷ Gramatika sa vyučovala podľa Donata a Prisciana a logika zväčša podľa Aristotela a Boetia. GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 169.

⁸ CEVINS De, Marie-Madeleine. Les ermites de saint Augustin en Hongrie médiévale : état des connaissances. In *Augustiniana* 62, 2012, s. 93.

⁹ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 170.

Učiteľom Petra Lombardského (+1160), parížskeho arcibiskupa, bol pôvodne Hugo zo Svätého Viktora a samotný Peter patrili medzi veľkých dedičov exegézy cirkevných otcov. Vrcholom jeho tvorby sú diela *Veľká glosa* a *Štyri knihy sentencií*. Kniha sentencií obsahuje úryvky z cirkevných otcov, ktoré sú usporiadané tak, aby predstavili kresťanské učenie. Dielo má logicky štyri časti a 933 kapitol. Prvá kniha sa zaoberá otázkami o Bohu a Svätej Trojici, druhá o stvorení a prvom hriechu, tretia o Kristovi a kresťanskom živote, no a štvrtá kniha o svätých a eschatológii. Všetky „knihy“ teda predstavujú ucelený obraz o kresťanskej viere. Toto dielo sa stalo základnou univerzitnou príručkou až do 16. storočia.¹⁰

Väčšina augustiniánskych škôl (študijných domov) tak musela mať logicky dvoch učiteľov, tzv. lektorov. Prvý vyučoval Sväté písmo, vo vhodnom čase mal aj prednášky z filozofie a viedol diskusie (dišputy), ak to považoval za prospešné pre študentov. Druhý mal na starosti vyučovanie filozofie a logiky. Štúdium v kláštor-ných konventoch, zrejme aj na provinčnej a univerzitnej úrovni, trvalo od druhého septembrového týždňa do 28. júna. Dohľad nad štúdiom mal prior príslušného kláštora, lektor alebo študijný regens.¹¹ *Studium provinciale* sa realizovalo napríklad v Ostrihome, v Aix en Provence, v Bordeaux, v Uríde, vo Valencii, v Toledu alebo v Lisabone a v ďalších miestach.¹² Za kvalitu štúdia zodpovedal študentský regens (*magister regens*) alebo prvý lektor a štúdium trvalo spočiatku päť rokov. V roku 1306 sa však dĺžka štúdia skrátila na tri roky, pričom náklady na štúdium znášala provincia alebo materský kláštor podľa toho, kto študenta vyslal. Objavili sa však tiež študenti, ktorí študovali bezplatne (*de gratia*).¹³ V podstate platilo, že študent musel najprv absolvovať provinčné štúdium trvajúce tri roky (neskôr aj menej) a po jeho ukončení mohli najperspektívnejší študenti odísť na nejakú univerzitu.¹⁴

Najvyšším stupňom vzdelávania bolo *studium generale*, na ktoré sa mohli dostať len najlepší študenti. Realizovalo sa pri univerzitách, kde mali augustiniáni svoje domy – teda kláštory alebo lepšie kolégiá, kde prebiehalo samostatné vzdelávanie a ak študent chcel, mohol navštevovať aj prednášky na univerzite. Štúdium teológie sa uskutočňovalo prostredníctvom prednášok zo Starého a Nového zákona s pomocou komentárov cirkevných otcov. Ďalej nasledovalo čítanie sentencií Petra Lombardského. Vzdelanie mohlo byť doplnené aj o kurzy z filozofie a od študenta sa očakávalo, že sa bude zúčastňovať na dišputách a kázňach. Po ukončení štúdia boli niektorí magistri vymenovaní do funkcie lektora vo svojich provinciách alebo tí najlepší vyučovali ako majstri na *studium generale*.¹⁵ Celé vzdelávanie sa riadilo regensburskou konštitúciou, ktorá bola v záležitosti štúdia ešte upravená v roku

¹⁰ VERGER, Jacques. Petr Lombardský. In LE GOFF, Jacques (ed.). *Muži a ženy stredoveku*. Praha : Vyšehrad, 2013, s. 169-170.

¹¹ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 170.

¹² GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 171.

¹³ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 171-173.

¹⁴ ANDREWS, The Other Friars, s. 150.

¹⁵ ANDREWS, The Other Friars, s. 150-151. Viktor di Camerino vypovedal v kanonizačnom procese sv. Mikuláša z Tolentina (+1325), že po jeho príchode do Tolentina ako novic tri roky študoval gramatiku, logiku a teológiu. Po troch rokoch odišiel na *studium generale* na neurčitú dobu a po skončení univerzitného vzdelávania bol menovaný lektorom.

1353 generálnym priorom Tomášom zo Štrasburgu, ktorý upravil napríklad pravidlá štúdia v Paríži, stanovil sankcie voči lektorom atď.¹⁶

V predchádzajúcej časti textu sme uviedli, že ako prvé miesto, kde sa začalo univerzitné vzdelávanie augustiniánov, bol Paríž. Po ňom nasledovali univerzity v Bologni, Padove a napokon *studium curiae*, teda štúdium v Ríme alebo presnejšie pri pápežskom dvore. Menej často sa študovalo vo Florencii, v Cambridgi, v Oxforde alebo na ďalších európskych univerzitách ako Neapol, Siena, Praha, Viedeň, Lyon alebo Toulouse.¹⁷ Napriek tomu augustiniáni hrali významnú úlohu na niektorých iných univerzitách, ako napríklad vo Florencii (František di Biancozzo de Nerli), v Bologni (Hugolino z Orvieta), vo Viedni (Leonard z Korutánska, +1402).¹⁸

V Uhorsku sa začalo s rehoľným vzdelávaním pravdepodobne v Ostrihome. Väčšina zahraničnej literatúry spomína toto miesto ako sídlo *studium provinciale*. Je však táto informácia korektná a správna? Existujú vôbec nejaké správy, ktoré by túto skutočnosť potvrdzovali?

Už v roku 1290 kráľ Ondrej III. (1290 – 1301) udelil donáciu pre miestny augustiniánsky kláštor sv. Anny s tým, aby sa v ňom realizovalo vyučovanie teológie a štúdium iných vedných disciplín. Darované prostriedky mali slúžiť na rozvoj tohto vzdelávania.¹⁹ Táto správa jasne naznačuje, že takýto typ vzdelávania sa tu mohol realizovať. Navyše, ako lektor sa v Ostrihome v roku 1331 spomína istý Dominik, prior kláštora Panny Márie z Turdy.²⁰ Napokon správa o miestnom štúdiu sa objavuje aj v rehoľných záznamoch generálneho priora, no až z roku 1384, kedy sa uvádza Andrej, ako druhý lektor v Ostrihome.²¹ No vzdelávanie sa nerealizovalo len v tomto meste. Ďalším centrom sa už na začiatku 14. storočia stalo Páfkostolie, kde sa v roku 1309 spomínal Mikuláš ako lektor miestneho augustiniánskeho kláštora.²² Zriadenie druhého centra vzdelávania na juhu krajiny tak mohlo súvisieť s politickou situáciou charakteristickou bojom o uhorský trón alebo rozsiahlosťou územia, kde Páfkostolie slúžilo ako miesto vzdelávania študentov z juhu krajiny a Ostrihom bol pre študentov zo severu. No v podstate politická situácia v Uhorsku sa začala upokojovať až na konci druhého decénia 14. storočia, kedy sa Karolovi Róbertovi definitívne podarilo stabilizovať svoju moc. V tomto období sa objavovali i správy o príchode študentského regensa, ktorý mal dohliadať na úroveň vzdelávania.

¹⁶ ANDREWS, The Other Friars, s. 151. Napríklad v Paríži mohol študovať v ročníku len jeden rehoľník z každej provincie.

¹⁷ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 1, s. 171.

¹⁸ ANDREWS, The Other Friars, s. 152-153; ZUMMKELE, Die Augustinerschule, s. 225-227.

¹⁹ KNAUZ, Ferdinandus (ed.). *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis II*. Strigonii : Gustavus Buzárovits, 1882, s. 275. „*Studium Theologie et Aliarum archium ibidem cum alijs ministerijs Studiorum valeat.*“

²⁰ SCHIER, Pál Xystus - ROSNAK, Martinus. *Memoria provinciae Hungaricae Augustiniana antiquae, adservata in schedis P. Xysti Schier eremita Augustiniani, ac dein per Martinum Rosnak ejusdem instituti alumnus in lucem publicam emissa Anno MDCCLXXV*. Graecii : Typis Haeredum Windmanstadii, 1778, s. 100.

²¹ HARTMANN, Arnulfus (ed.). *Bartholomaei Veneti, OSA, Registrum generalatus I : 1383 – 1387*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 1996, s. 102: „*lectorem secundarium in Strigonio*“.

²² VÁRSZEGI, Asztrik - ZOMBORI, István (eds.). *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, I/2*. Budapestini : Magyar egyháztörténeti enciklopédia munkaközösség, 2000, s. 362: „*de manu religiosi viri fratris Nicolai lectoris fratrum Heremitarum beati Augustini de Quinqueeclesiis in claustro eorumdem...*“.

V roku 1318 prišiel do Uhorska brat Gabriel z Luccy ako akýsi garant štúdia teológie *examinator promovendum ad studia* pre Uhorsko (uhorskú provinciu).²³

Okolo polovice 14. storočia však pribúdali ďalšie správy o lektoroch, ktorí pôsobili aj v iných rehoľných centrách. Napríklad v roku 1358 sa spomínal lektor Mikuláš vo Vacove,²⁴ v roku 1385 zasa Juraj z Veľkého Šariša ako lektor v Jágri.²⁵ Miestom, kde sa vzdelávali augustiniáni, bol aj Budín. Tam sa v roku 1384 spomína lektor Blažej²⁶ a zrejme aj Blatný Potok, kde existovala kláštorná škola.²⁷ Je teda možné skonštatovať, že sa vzdelávanie v uhorských augustiniánskych kláštoroch realizovalo taktiež v iných kláštoroch než v Ostrihome, pričom všetky v podstate ležali v centrálnej časti krajiny. Nemožno však potvrdiť hypotézu, že Ostrihom zaujímal významnejšie postavenie medzi uhorskými augustiniánskymi školami. O tom, či tu existovalo stredisko vyššieho stupňa vzdelávania (*studium provinciale*), tak možno pochybovať. Zrejme tu existovala len kláštorná škola, i keď nie je vylúčené, že zaujímala významnejšie miesto v rámci Uhorska a v určitom období i miestna škola mohla slúžiť ako provinčné štúdium, aj keď nateraz o tom neexistujú presvedčivé správy. Zdá sa, že situácia sa zmenila na začiatku 16. storočia, o čom ešte budeme hovoriť.

Najlepší študenti z Uhorska po absolvovaní kláštorného štúdia vo svojej provincii (provinčného štúdia) odchádzali študovať na niektorú zahraničnú univerzitu, pri ktorej mali augustiniáni zriadené svoje domy. Najvýznamnejším strediskom vzdelávania celej rehole až do roku 1790 bol Paríž, ktorý sa stal na konci 13. a v prvej polovici 14. storočia intelektuálnym centrom augustiniánskej rehole a vzorom pre ostatné *studium generale* a tomu zodpovedá aj odraz tejto skutočnosti v uhorskom kontexte.

Už okolo roku 1300 prišiel študovať do Paríža Alexander z Uhorska. Prvá zmienka o ňom pochádza od priora Františka z Monte Rubiana, ktorý na generálnej kapitule v Neapole informoval, že ho spolu s Jakubom z Orta poslal vzdelávať sa do Paríža.²⁸ Asi v roku 1303 tam Alexander získal magisterský titul a začal vyučovať a pôsobiť ako regens (*magister regens*). Jeho učiteľom bol aj slávny františkánsky

²³ SCHIER - ROSNAK, *Memoria provinciae Hungaricae*, s. 100: „*examinator promovendum ad studia in Hungaria*“; FALLENBÜCHL, Ferenc - RING, Gerhard. *Die Augustiner in Ungarn der Niederlage von Mohács 1526*. In *Augustiniana* 15, 1965, s. 139; CEVINS De, *Les ermites de saint Augustin en Hongrie*, s. 93-94.

²⁴ MEIJER De, Albericus OSA (ed.). *Gregorii de Arimino, OSA, Registrum generalatus, 1357 - 1358*. Romae: Institutum historicum Augustinianum, 1976, s. 181: „*fratrem Nicolaum lectorem Vacensem dictē*“.

²⁵ Bartholomaei Veneti I, s. 128: „*fratri Georgio de Sariis lectori Argensi (?)*“. Nevedno, či nejde o chybný prepis mesta Jáger (lat. Agria, Agriensis), čo sa zdá najpravdepodobnejšie. Ak by išlo o Argeş (lat. Argens) v Rumunsku, bola by to ojedinelá správa, no jej vysvetlenie je pomerne zložité, ale nie nemožné. Totiž v roku 1381 vzniklo biskupstvo vo Valašsku s centrom v Curtea de Argeş, ktoré však existovalo len krátku dobu. Na vzniku tohto biskupstva mal veľký podiel augustinián Štefan z Ostrova, kaločský arcibiskup, do ktorého arcidiecézy Argeş krátko patrili. UDVÁRDY, Etienne de l'Île (†1382), *Ermite de St. Augustin et archevêque de Kalocha (Hongrie)*. In *Augustiniana* 6, 1956, s. 334-335.

²⁶ Bartholomaei Veneti I, s. 102: „*fratrem Blasius lectorem in Buda*“.

²⁷ MÁLYUSZ, Elemér. *Az ágostonrend a középkori Magyarországon*. In *Egyháztörténet* 1, Budapest 1943, s. 435.

²⁸ UDVÁRDY, József. *Etienne de l'Île (†1382), Ermite de St. Augustin et archevêque de Kalocha (Hongrie)*. In *Augustiniana* 6, 1956, s. 322-323.

filozof bl. Ján Duns Scotus. Na svojho učiteľa Alexandra si vo svojej práci spomenul tiež jeho slávny žiak, takisto augustinián Prosper de Reggio.²⁹ Jeden nemenovaný regens z Uhorska sa v tomto roku spomínal ako člen augustiniánskeho domu v Paríži.³⁰ Je možné, že ide práve o Alexandra.

Ďalším augustiniánom, ktorý študoval na univerzite v Paríži, bol Štefan z Ostrova (de Insula), známy aj ako Štefan z Uhorska. Pochádzal zo šľachtickej rodiny sídliacej na majetku s názvom Frankó z okolia Sárosdu v Šopronskej župe. Príslušníci tejto rodiny preto používali priezvisko Frankó. Bol synom Antona a rok jeho narodenia sa odhaduje na 1305.³¹ Vstúpil do Rehole pustovníkov sv. Augustína v kláštore v Lóréve na dunajskom ostrove Csepel, preto „z Ostrova“.³² Svoje štúdium na univerzite v Paríži začal v roku 1325 a po jeho skončení sa vrátil do Uhorska, kde pôsobil ako lektor. Následne opäť odišiel do Francúzska, kde pôsobil ako učiteľ v Toulouse.³³ Až v roku 1343 generálna kapitula v Miláne rozhodla, že pošle Štefana z Ostrova, ktorý mal pôsobiť ako *lector secundarius sententiarium*, spolu s ďalšími dvomi spolubratmi do Paríža vyučovať dielo Petra Lombardského *Štyri knihy sentencií*. Vyučovanie pozostávalo z dvoch dvojročných kurzov, jeden rok dve knihy a druhý zvyšné dve.³⁴ Nie je však jasné, či Štefan učil na univerzite, alebo na augustiniánskom kolégiu. Pravdepodobnejšou sa javí druhá možnosť. V Paríži sa Štefan z Ostrova však zdržal len dva roky, nakoľko už v roku 1345 odišiel späť do Uhorska, kde urobil závratnú kariéru ako nitriansky biskup, kaločský arcibiskup a napokon aj kráľovský kancelár.³⁵ Do roku 1350 sa mu ešte podarilo získať najvyšší teologický akademický titul – *magister sacrae paginae*.³⁶

V okolí Štefana z Ostrova sa pohybovali ešte ďalší dvaja augustiniáni, ktorí získali univerzitné vzdelanie v Paríži. Jedným bol Mikuláš, ktorý pochádzal niekde z územia veľkovaradínskej diecézy. Pôsobil ako kráľovský kaplán a asi istý čas i ako lektor v Paríži, kde vyučoval knihy P. Lombardského.³⁷ Ďalším bol Peter z Vrabeľ. Aj on pôsobil ako lektor v Paríži a napokon tiež ako kráľovský kaplán. V roku 1366 Štefan z Ostrova požiadal pápeža v Avignone, aby nechal Petra preskúšať na miestnej fakulte, a či by mu v prípade úspechu neudelil titul magistra teológie. Štefan, v tomto

²⁹ ECKHARDT, Sándor. Magyarok a középkori Francia Egyetemeken. In *Századok* 77, 1943, s. 416-417. Porovnaj aj CEVINS De, Les ermites de saint Augustin en Hongrie, s. 92; ZUMMKELER, Die Augustinerschule, s. 203-206.

³⁰ ANDREWS, The Other Friars, s. 151.

³¹ UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 323-324.

³² ROMHÁNYI, Beatrix. *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Budapest : Pytheas, 2000, s. 41. J. Udvardy predpokladá, že Štefan vstúpil do kláštora v Kehide (Kehidakustány). UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 324.

³³ J. Udvardy v tejto časti vôbec neuvádza roky, ani zdroje, preto sú tieto informácie pochybné. UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 324.

³⁴ UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 325.

³⁵ Podrobnejšie k tejto časti jeho života porovnaj HUŤKA, Miroslav. *Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska)*. Ružomberok : Verbum, 2015, s. 102-106.

³⁶ Je tak titulovaný v supplike z roku 1350. RÁBIK, Vladimír (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae II/1* (ďalej len MVS II/1). Trnavae; Romae : Institutum historicum Slovaca in Roma, Universitatem Tyrnaviensem, 2009, s. 133 alebo UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 325-326.

³⁷ Správy o ňom pochádzajú z roku 1353, UDVÁRDY, Etienne de l'Ile, s. 327.

čase už nitriansky biskup, údajne totiž potreboval vzdelaných ľudí pri kristianizácii polopohanských Kumánov.³⁸

No nielen Paríž bol miestom, kam odchádzali študovať uhorskí augustiniáni. V prvej polovici 14. storočia sa objavili uhorskí študenti aj na iných univerzitách v západnej a neskôr taktiež v strednej Európe. Postupne však, od polovice 14. storočia, začali dominovať talianske univerzity, resp. o týchto študentoch máme relatívne dosť informácií z archívu generálnych priorov. Dĺžka štúdia sa pohybovala okolo päť rokov, no napríklad Ján z Kőrmenu študoval v Taliansku len štyri roky³⁹ a Pavol z Uhorska len tri roky.⁴⁰ V čase, keď vrcholil záujem uhorských augustiniánov o štúdium, ročne odchádzali do zahraničia študovať dvaja až traja augustiniáni, čo je pomerne vysoké číslo, ktoré však postupne začalo klesať. Napríklad v roku 1357 študovali v zahraničí traja uhorskí študenti: Martin z Tolmács (Tolmathe) v Brugách, Mikuláš Bluacis v Kolíne nad Rýnom a Mikuláš z Budína vo Viedni.⁴¹ V nasledujúcom roku je správa o tom, že v Perugii študoval Pavol z Uhorska, ktorý krátko po skončení štúdia získal aj licenciát, a o Valentínovi z Uhorska, ktorý študoval v Bologni. Ďalšie správy o uhorských študentoch pochádzajú z osemdesiatych rokov 14. storočia. V roku 1384 sa spomínajú Ján z Kőrmenu ako študent v Rimini, a dvaja študenti v Bologni: Andrej a Blažej z Uhorska.⁴² Ďalšie správy o študentoch sa objavili až v roku 1387. Ide dokonca až o štyroch: Ján z Páfkostolia v Siene, Štefan z Lipova vo Florencii a Štefan z Uhorska v Padove. Štvrtým bol už spomínaný Ján z Kőrmenu, ktorý v tomto roku už študoval v Siene. V nasledujúcom roku Štefan z Velika a Benedikt z Páfkostolia študovali v Bologni.⁴³ Počet študentov však pomaly začínal klesať, nakoľko v roku 1389 sa spomína už len jeden študent – Štefan z Lipova, menovaný v roku 1387 ako študent vo Florencii. Študoval na neznámom mieste v Taliansku a zrejme ten istý sa v roku 1392, už pod menom Štefan z Uhorska, spomína ako študent v Bologni. V nasledujúcom roku študoval vo Verone brat Ján z Veľkého Šariša.⁴⁴ Tento postupný pokles predznamenával situáciu, ktorá sa naplno prejavila až v nasledujúcom storočí.

K univerzitným absolventom môžeme zaradiť takisto držiteľov rôznych titulov ako napríklad lektor, rektor alebo licenciátov. Držiteľom licenciátu bol napríklad v roku 1385 Štefan z Topolčian (Thopolczano),⁴⁵ v roku 1388 Peter z Uhorska⁴⁶ ale-

³⁸ MVS II/1, s. 275.

³⁹ HARTMANN, Arnulfus (ed.). *Bartholomaei Veneti, OSA, Registrum generalatus III : 1389 - 1393*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 1999, s. 316-317.

⁴⁰ Gregorii de Arimino, s. 310.

⁴¹ Gregorii de Arimino, s. 63. O štúdiu Mikuláša z Budína vo Viedni v roku 1357 možno vysloviť pochybnosti, nakoľko univerzita bola podľa tradície založená až v roku 1365. Pavol: Gregorii de Arimino, s. 310, 330-331. Valentín: Gregorii de Arimino, s. 345.

⁴² Bartholomaei Veneti I, s. 83 a Bartholomaei Veneti I, s. 102-103.

⁴³ HARTMANN, Arnulfus (ed.). *Bartholomaei Veneti, OSA, Registrum generalatus II : 1387 - 1389*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 1998, s. 66, 76, 158. Ján: Bartholomaei Veneti II, s. 66. „*Johannem de Crument provincie Ungarie*“. Štefan: Bartholomaei Veneti II, s. 241 a Benedikt: Bartholomaei Veneti II, s. 263.

⁴⁴ Bartholomaei Veneti III, s. 27, s. 288, 444.

⁴⁵ Bartholomaei Veneti I, s. 150: „*Stephano de Thopolczano provincie Ungarie licenciam...*“

⁴⁶ Bartholomaei Veneti II, s. 214.

bo v roku 1455 Martin.⁴⁷ Titul – rektor, pravdepodobne predstavený provinčného školsťva, sa objavil až v 16. storočí a bol ním napríklad v roku 1520 provinciál Blažej z Páfkostolia.⁴⁸

Kvalitné vzdelanie uhorským augustiniánom otváralo dvere k získaniu vyššieho postavenia v rámci rehole alebo provincie. Najlepším príkladom je už spomínaný kaločský arcibiskup Štefan z Ostrova, no aj ďalší. Už od druhej polovice 14. storočia sa provinčnými priormi začali stávať držiteľia titulu lektor, teda nepriamo univerzitní absolventi, resp. lektori boli volení za provinciálov. Napríklad v roku 1384 bol provinciálom lektor Matej z Turdi, v roku 1392 Juraj z Krplivniku (Kapornaku),⁴⁹ podobne ako v roku 1420 Ján de Ahamopolitano,⁵⁰ v roku 1488 Štefan z Rechniz alebo v roku 1519 Blažej z Páfkostolia a ďalší.⁵¹ Už spomínaný Ján z Páfkostolia zrejme vďaka dobrému vzdelaniu na univerzite v Siene získal v roku 1388 licenciát⁵² a napokon sa v roku 1392 alebo 1394 dokonca stal biskupom v Liburnii.⁵³ Významné miesto zastával tiež lektor Michal z Galamboku, ktorý bol blízkym spolupracovníkom generálneho priora Bartolomeja z Benátok a zrejme jedným z iniciátorov zvolania generálnej kapituly rehole do Ostrihomu v roku 1385.⁵⁴ Napokon sa stal v roku 1389 predstaveným uhorskej provincie.⁵⁵

Štúdium v zahraničí nebolo lacnou záležitosťou. Finančné náklady sa pohybovali okolo 20 zlatých a viac.⁵⁶ Samozrejme ich výška sa pohybovala v závislosti od dĺžky štúdia.

Postupne sa však správy o uhorských augustiniánskych študentoch na zahraničných univerzitách strácajú. Je to typické najmä pre 15. storočie. Medzi rokmi 1419 – 1439 máme správy len o dvoch uhorských študentoch, a to o Mikulášovi z Uhorska, ktorý medzi rokmi 1420 – 1422 študoval na univerzitách v Bologni a Siene, a o Mikulášovi z Kaloče, ktorý v roku 1434 študoval na univerzite v Bologni.⁵⁷

⁴⁷ GIONTA, Daniela (ed.). *Iuliani de Salem, O.S.A., Registrum generalatus, 1451 – 1459*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 1994, s. 481.

⁴⁸ VAÑES, Alonso Carolus (ed.). *Gabrielis Veneti, OSA, Registrum generalatus I, 1518-1520*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 2010, s. 304-305, alebo VAÑES, Alonso Carolus (ed.). *Gabrielis Veneti, OSA, Registrum generalatus II, 1521-1524*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 2010, s. 53: „*provinciae Hungariae rectorem*“.

⁴⁹ Bartholomaei Veneti III, s. 316.

⁵⁰ SCHIER - ROSNAK, Memoria provinciae Hungaricae, s. 14.

⁵¹ Magyar Nemzeti Levéltár, fond Diplomatikai Levéltár 101777: „*Stephanus de Rohonci lector sacre theologie Prior Provincialis provincie regni Hungarie...*“. Blažej: Gabrielis Veneti I, s. 200.

⁵² Bartholomaei Veneti II, s. 248.

⁵³ Liburnia je oblasť dnešnej severnej a strednej Dalmácie, vrátane ostrovov Krk, Pag, až po Brač, Hvar a Korčulu. Ján z Páfkostolia pred svojím svätením za biskupa v 80. rokoch 14. storočia pôsobil v kláštorech v Siene a Florencii ako lektor: CEVINS De, Les ermites de saint Augustin en Hongrie médiévale, s. 92. Porovnaj aj MARTÍNEZ, Rojo Fernando - GUNDÍN, Rano Baldino (eds.). HERRERA De, Thomas. *Alphabetum Augustinianum I*. Roma : Pubblicazioni Augustiniane, 1990, s. 427. Jeho vysvätenie T. de Herrera datuje do roku 1392.

⁵⁴ Bartholomaei Veneti I, s. 5 a ako vizitátor s. 82.

⁵⁵ Bartholomaei Veneti III, s. 88. Jeho meno chýba v zozname uhorských provinciálov publikovanom v monografii autora.

⁵⁶ V roku 1389 bolo zaplatených 20 zlatých za talianske štúdiá brata Štefana z Lipova „*Stephano de Lippa de Ungaris*“, Bartholomaei Veneti III, s. 27. Na začiatku 16. storočia to už bolo 25 zl., ako dokazuje príklad Bardejovčana Michala Cheustlera (Cheusclera) opísaný nižšie.

⁵⁷ ERDÉLYI, Gabriella. Crisis or Revival? The Hungarian Province of the Order of Augustinian Friars in

Podobné konštatovanie platí aj pre obdobie rokov 1451 – 1459, kedy je v záznamoch generálneho priora Juliána zo Salema len jedna správa o uhorskom študentovi! Bol ním v roku 1455 Martin, ktorý študoval v Bologni.⁵⁸ Tento pokles sa dá vysvetliť viacerými spôsobmi. Ako už poukázala G. Erdélyi, možno ho chápať ako prejav krízy, v ktorej sa nachádzala uhorská provincia.⁵⁹ Už v dvadsiatych rokoch 15. storočia volalo rehoľné centrum po náprave tohto stavu. Napríklad generálny prior Augustín Favaroni v októbri 1423 upozornil uhorského provinciála, aby sa postaral o zlepšenie prípravy kandidátov kňazstva, čo v jeho provincii nevyzerá dobre.⁶⁰ Zdá sa však, že táto situácia mohla vychádzať aj z nízkeho počtu rehoľných bratov uhorskej provincie, čo prirodzene viedlo k poklesu študentov na zahraničných univerzitách. Túto skutočnosť potvrdzovala správa generálneho priora Gerarda z Rimini z mája roku 1434, ktorý kritizoval nízky počet členov jednotlivých uhorských priorátov a ich časté prekladanie z konventu do konventu. Nariadil predstaveným jednotlivých uhorských kláštorov, aby každý prior ročne prijal aspoň jedného novica.⁶¹ Táto skutočnosť napokon viedla na začiatku 16. storočia aj k tomu, že v kláštoroch sa prestali slúžiť omše a tak postupne pustli.⁶²

Nízky počet správ o uhorských študentoch na zahraničných univerzitách zrejme súvisí taktiež so zmenou praxe v zaznamenávaní ich mien v rehoľných záznamoch. Tieto síce v určitom období chýbajú, no napriek tomu môžeme na základe iných informácií predpokladať, že istý počet študentov z Uhorska na zahraničné univerzity odchádzal. Nasvedčujú tomu akademické tituly objavujúce sa napríklad pri menách provinciálov. Tu sa môžeme stretnúť aj s najvyšším teologickým titulom *Sacrae theologiae doctor*. V roku 1466 sa týmto titulom hrdil provinciál Bartolomej z Turdy⁶³ alebo v roku 1505/1520 sa spomínal Tomáš Uzt de Zakar (Zachan) ako *Sacrae theologiae baccalareus*.⁶⁴ Dokonca niektorí uhorskí augustiniáni pôsobili aj ako lektori na zahraničných univerzitách, ako napríklad Šimon z Uhorska, pôsobiaci v roku 1481 na univerzite v Bologni,⁶⁵ kde sa na štúdiu v roku 1509 spomínal tiež akýsi Imrich (Amerigo) z Uhorska⁶⁶ a o rok nato sa v Siene spomínal študent

the Late Middle Ages. In *Analecta Augustiniana* 67, 2004, poznámka 38.

⁵⁸ Iuliani de Salem, s. 481.

⁵⁹ ERDÉLYI, Crisis or Revival, s. 128.

⁶⁰ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 2, s. 59-60. Podrobne k tomu aj ERDÉLYI, Crisis or Revival, s. 128.

⁶¹ GUTIÉRREZ, Geschichte Bd. 1, Teil 2, s. 60.

⁶² Dá sa to demonštrovať na príklade kláštora v Kőrmende, voči ktorému bolo postupované veľmi tvrdo, a to ako zo strany obyvateľov mestečka, tak aj majiteľa ostrihomského arcibiskupa T. Bakóca. HUŤKA, Augustiniáni na území, s. 114-117. Podrobne k prípadu tohto kláštora napríklad ERDÉLYI, Gabriella. Tales of immoral friars : morality and religion in an early sixteenth-century Hungarian town. In *Social History*, 2009, roč. 34, č. 2, s. 184-203.

⁶³ SCHIER - ROSNAK, Memoria provinciae Hungaricae, s. 16.

⁶⁴ SCHIER - ROSNAK, Memoria provinciae Hungaricae, s. 51 ako Zachan na s. 101. Informácie X. Schier prevzal z MILENSIUS, Felix. *Alphabetum felicitatis Mliensii de monarchis & monasteris Germaniae ac Sarmatiae ceterioris ordinis eremitarum S. Augustini*. Praga : G. Kargesius, 1613, s. 287. Tomáš sa spomína ako prior a bakalár v roku 1508.

⁶⁵ SCHIER - ROSNAK, Memoria provinciae Hungaricae, s. 16; CEVINS De, Les ermites de saint Augustin, s. 92.

⁶⁶ MEIJER De, Albericus - MARTIN, Xavier Francis (eds.). *Aegidii Viterbiensis, OSA, Resgestae generalatus I. 1506 - 1514*. Romae : Institutum historicum Augustinianum, 1988, s. 121. Zrejme ide o Imricha

Michal de Crisio (de Crigio).⁶⁷ V Taliansku v roku 1519 študoval aj uhorský študent František, no nevedno presne, kde.⁶⁸ Nakoniec príkladom toho, že rehoľné záznamy už celkom nezapisovali mená študentov z Uhorska, je tiež ojedinelý príklad záznamu z Uhorska. V roku 1501 požiadal provinciál Matúš de Crisio bardejovskú mestskú radu, aby Bardejovčanovi Michalovi Cheustlerovi (Cheusclerovi) požičala 25 florénov na jeho talianske štúdiá.⁶⁹

Pokus o reformu rehoľnej disciplíny, ktorá prebiehala v 15. – 16. storočí, súvisel aj so zmenou prípravy novicov a so skvalitnením vzdelávania, pravdepodobne v Ostrihome, kde, ako sa zdá, už v tomto období bolo sústredené vzdelávanie augustiniánov. Za týmto účelom prišiel do Uhorska v roku 1512 Augustín z Vicenzy, ktorý mal plniť funkciu študentského regensa a mal dohliadať na disciplínu a vzdelávanie novicov. Ostrihomská škola sa označovala ako uhorské gymnázium (*gimnasio Ungaro*).⁷⁰ Je teda možné, že v rámci reformy kláštorného života sa vzdelávanie sústredilo len do jedného centra, teda do Ostrihomu, kde v tejto dobe mohlo existovať už spomínané *studium provinciale*. No presvedčivý dôkaz nie je známy a môžeme to len predpokladať. Augustín z Vicenzy sa však v Uhorsku dostal do sporu s provinciou, údajne ohľadom finančného krytia nákladov jeho pobytu, a tak ho už v roku 1518 nachádzame ako regensa vo Florencii.⁷¹ Krátko nato sa novým uhorským regensom stal Ján Krstiteľ z Tolentína.⁷² Nie je však známe, či sa mu v práci darilo lepšie.

Skvalitnenie sa nemalo týkať len vzdelávania v Uhorsku. Generálny prior Gabriel z Benátok vyzval uhorskú provinciu, aby vyslala do Talianska viacej študentov na univerzitu k pápežskej kúrii. Títo študenti mali byť ochotní prijať program reformy rehole.⁷³ Nevedno však, ako táto výzva dopadla, no v roku 1518 sa spomínajú nejakí uhorskí študenti v Ríme.⁷⁴ V každom prípade sa však provinciál Martin z Pätkostolia v roku 1510 tituloval ako profesor teológie alebo magister a Blažej z Pätkostolia v roku 1519 ako lektor teológie, čím sa opäť nepriamo priznávalo ich univerzitné vzdelanie.⁷⁵

z Ostrihomu, ktorý v roku 1519 vystupoval ako provinčný definítor a ako lektor „*sacrae theologiae*“, Gabrielis Veneti I, s. 169 a 200.

⁶⁷ Aegidii Viterbiensis I, s. 209.

⁶⁸ Gabrielis Veneti I, s. 214.

⁶⁹ Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, č. 3604, alebo IVÁNYI, Béla (ed.). *Bárta szabad királyi város leveltára 1501 – 1526 II.*, s. 3. Rukopis uložený v Štátnom archíve v Prešove, pobočka Bardejov.

⁷⁰ Aegidii Viterbiensis I, s. 291 a 340-341. Tiež SCHIER - ROSNAK, Memoria provinciae Hungaricae, s. 17, a CEVINS De, Les ermites de saint Augustin, s. 104.

⁷¹ Gabrielis Veneti I, s. 58. Nie je vylúčené, že spor mal oveľa hlbšie korene. ERDÉLYI, Crisis or Revival, s. 135-136.

⁷² V roku 1519: Gabrielis Veneti I, s. 200.

⁷³ Gabrielis Veneti I, s. 103; CEVINS De, Les ermites de saint Augustin, s. 104-105.

⁷⁴ Gabrielis Veneti I, s. 103.

⁷⁵ Martin: WAGNER, Carolus (ed.). *Diplomatarium comitatus Sarosiensis, quod ex tabulariis et codicibus manuscriptorum eruit Carolus Wagner Hungarus zboroviensis bibliothecae universitatis regiae Budensis custod.* Posonii; Cassoviae: Joannis Michaelis Landerer, 1780, s. 545-546: „*Fr. Martinus Quinqueecclesiis Sacrae Paginae humilis Professor*“, alebo „*Magister Martinno de Quinque Ecclesiis*“ v Aegidii Viterbiensis I, s. 209-210. Blažej: Gabrielis Veneti I, s. 169 alebo BARDÓN, Lopez (Fr. Tirso). „*Nicolai Crusenii Ord. S. Augustini. Pars tertia Monastici Augustiniani, Complectens epitomen historicam FF. Augustinensium*

Uhorskí augustiniáni zohrali významnú úlohu pri intelektuálnom rozvoji Uhorska najmä na konci 14. storočia. Využívali na to sieť niekoľkých kláštorných škôl, napríklad vo Vacove, Jágri, Budíne alebo v Pätkostolí. Najvýznamnejším centrom vzdelávania bol Ostrihom, ktorého význam vzrástol najmä na začiatku 16. storočia. Kvalitatívnym aj kvantitatívnym vrcholom intelektuálneho vplyvu augustiniánov však bola druhá polovica 14. storočia. Vzdelanie otváralo dvere k významnejším postom nielen v reholi samotnej, ale aj v uhorskej cirkvi. Okolo polovice 14. storočia nachádzame uhorských augustiniánskych študentov na rôznych univerzitách, no postupne začínalo dominovať Taliansko, až napokon prevládla centralizácia na univerzite pri pápežskom dvore. Počet študentov bol najväčší v priebehu druhej polovice 14. storočia, no už na jeho konci začali počty postupne klesať. V pätnástom storočí je možné pozorovať pokles záujmu o zahraničné univerzity zapríčinený kompetenčnými spormi medzi centrom rehole a uhorskou provinciou, no aj poklesom počtu rehoľníkov. Zdá sa však, že sa situácia postupne stabilizovala a v 16. storočí už máme doložený opätovný záujem o štúdium. Zaujímavosťou je tiež skutočnosť, že rehoľné záznamy zachytávali priezviská podľa krajiny pôvodu (z Uhorska), často však aj podľa materského kláštora (z Veľkého Šariša) a len výnimočne boli jedinečné (Mikuláš Bluacis). Možno konštatovať, že viacerí uhorskí augustiniáni (minimálne štyria) dosiahli najvyššie méty teologického vzdelania. Augustiniáni teda v neskorom stredoveku patrili medzi uhorskú intelektuálnu elitu, čím prispeli k rozvoju uhorského školstva, výučby teológie, a tým k celkovému rozvoju kultúry a vzdelávania.

SUMMARY

The Intellectual and Educational Level of Hungarian Augustinians in the Middle Ages

The intellectual and educational level of Hungarian Augustinians in the Middle Ages The issue of education in medieval religious communities is an issue that contributes to the development of the knowledge of the intellectual level of medieval society. Augustinians also participated in the development of medieval society to the extent that today we find it hard to objectively assess. The reason for this is a lack of written records, mainly from the medieval Kingdom of Hungary. In general, the education of Augustinians in the Middle Ages was at a very high level and was based on Holy Scripture and on the Sentences of Peter Lombard. Education started in monastic schools, continued at the provincial schools – *studium provinciale* and peaked at universities. The centre of university studies was Paris, where some time after the year 1259, the education of religious believers began. According to the Paris model, the *Studium Generale* was also implemented at other universities, such as

a magna Ordinis unione usque ad an. 1620, cum additamentis Revmi. P. M. Fr. Josephi Lanteri, ejusdem Ordinis. Tomus 1°. Vallisoleti, 1890, s. 585: „Fr. Blasius de Quinque Ecclesiis, Hungarus, sacrae theologiae Lector, qui an. 1519, et sequentibus erat Hungariae Provincialis...”

Bologna, Padua, Rome and elsewhere. Only the best students could attend university studies, for example, in Paris, only one student from each province.

The first attempt to establish a training centre in the Kingdom of Hungary was a monastic school in the city of Esztergom, which was probably founded shortly after 1290. But there are also reports about schools or lecturers in Pécs and, around the mid-14th century, also in Vác, Jág, Buda and Sárospatak. Basically, there is no information about the fact that provincial study existed in Esztergom. We are finding out about the special position of the local school from the beginning of the 16th century, when in 1512, Augustine from Vicenza came to Esztergom as student regent (*magister regens*). In general, study in foreign universities opened the door to reaching a higher ecclesiastical authority. This also applied with the Augustinians.

In the second half of the 14th century, interest in study abroad probably peaked, where we know that each year there were about three to four students from the Kingdom of Hungary. They mainly attended universities in Italy, but we have also reports about study at universities in Central and Western Europe. The graduates acquired various titles and were often entrusted to educate the Augustinians in Hungary, as lecturers (*lectors*). Many, with the title lector, eventually also became provincial priors.

In the 15th century, reports on students at foreign universities gradually ceased, which is probably caused by a change in the practice of registering the records within the archives of the General Prior. An impact on that, however, can also have been the tension between the Hungarian provinces and the religious centre. Between the years 1451 and 1459, in the records of the General Prior, Julian of Salem, there is a report of only one Hungarian student! In 1455, it was Martin of the Kingdom of Hungary, who studied in Bologna. The cause of this decline, however, is also the fact that the number of believers in the monasteries was gradually decreasing. These negative tendencies were partially mitigated in the late 15th century, when once again there began to emerge direct and indirect reports of students at foreign universities. Some even received the highest theological education, *Sacrae Theologiae Doctor* – for example, Bartholomew of Turda. The majority of these Hungarian Augustinian students have already only been studying at the papal court in Rome.

Mgr. Miroslav Hutka, PhD.; Katolícka univerzita, Filozofická fakulta, Katedra histórie
SK-034 01 Ružomberok; Hrabovská cesta 1
e-mail: <miroslav.hutka@ku.sk>